

Список використаних джерел:

1. Лилак Д. Судочинство і проблеми судової правотворчості. *Вісник ВСУ*. 2003. № 3. С. 63–68.
2. Мазуренко А.П. Правотворческая политика в Российской Федерации: проблемы теории и практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2004. 237 с.
3. Теорія держави і права. академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
4. Мухаев Р.Т. Теория государства и права : учебник для вузов. Москва : Изд-во «ПРИОР», 2001. 464 с.
5. Гринюк Р.Ф. Правотворчість у сучасній Україні: від пострадянської до правової держави. *Держава і право*. 2003. Вип. 21. С. 32–38.
6. Дидыч Т.О. Значение правотворчества государства в современных условиях противодействия коррупции. *Журнал российского права*. 2012. № 8. С. 69–74.
7. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навчальний посібник. Київ : Знання, 2005. 655 с.
8. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/card2#Card>
9. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16.10.1996 р. № 422/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>
10. Лихолат І.П. Раціональне та позараціональне в праві (на матеріалах законотворчості) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2001. 176 с.
11. Мурашин О.Г. Акти прямого народовладдя у правовій системі : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2001. 435 с.

УДК 342(477)

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-9.08>

ВІД ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ ПРО СУЧАСНІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ РЕЖИМИ

Куфтирєв Павло В'ячеславович,
кандидат юридичних наук,
голова Українського інституту
прямої демократії, докторант
(Інститут законодавства Верховної Ради
України, м. Київ, Україна)

У статті досліджуються основні концептуальні підходи, що були передумовою для формування правових уявлень юридичного забезпечення прямої та електронної демократії. Проаналізовані витоки формування уявлення про пряму електронну демократію як особливий політико-правовий режим, який потребує конституційно-правового врегулювання.

Також досліджуються поняття, що передували появі електронної демократії, а саме «теледемократія», «кібердемократія», «хмарна» та «рідка» демократії. Встановлено, що науково-технічний прогрес призвів до появи нових політико-правових явищ, які допоки що досконально не вивчені в юриспруденції, і не визначено їхню роль та сутність у системі правовідносин. Проте поява нових форм індивідуалізації волевиявлення

суб'єктів (через засоби електронної комунікації) відкриває нову еру в розвитку прямої демократії. Наразі пряма демократія стає доступним, надійним, зручним інструментом політико-правового режиму, адже через електронні системи можна швидко, релевантно і бюджетно встановити волю народу, який є вищим джерелом влади.

Проаналізовано підходи, чи є електронна демократія новою формою політико-правового режиму держави, чи це сучасна версія існуючих політико-правових форм, але з використанням новітніх технологій.

Також досліджується концепція постіндустріального суспільства як філософсько-соціологічна база для сучасної телекомунікаційної юриспруденції. Доводиться, що теоретики постіндустріального суспільства вплинули на сучасні погляди на соціально-правові явища і заклали фундамент сучасних уявлень про демократію. У зв'язку з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій уявлення про сучасну демократію набувають нових рис та ознак.

Особливо досліджується теорія «інформаційного суспільства», яка передувала поняттю електронної демократії і стала передумовою розвитку сервісів електронної демократії. Саме з теорії інформаційного суспільства автор виводить генезу електронної демократії.

Ключові слова: пряма демократія, електронна демократія, політико-правовий режим, інформаційне суспільство.

FROM INFORMATION SOCIETY TO ELECTRONIC DEMOCRACY: TRANSFORMATION OF THE CONTEMPORARY POLITICAL-LEGAL REGIMES

Kuftyrev Pavlo Viacheslavovych,
Ph D in Law,
Head of Ukrainian Institute
for Direct Democracy, doctoral
(Institute of Legislation
of the Verkhovna Rada, Kyiv, Ukraine)

The article explores major conceptual approaches, which were prerequisites for the formation of the Legal understanding of the electronic direct Democracy's guarantees. The article contains analysis of the origins of the formation of the direct electronic democracy's concepts as a special political-legal regime which needs constitutional-legal regulation.

In the article are also explored such concepts (which preceded the emergence of the electronic democracy) as "teledemocracy", "cyberdemocracy", "cloudy" and "rare" democracy. It was established that scientific-technical progress has led to the emergence of the new political-legal phenomena which so far have not been studied thoroughly in the jurisprudence, and whose role and essence in the system of legal relations has not been determined yet. However, the emergence of the individualization of the new forms of the subjects' expression of will (by means of the electronic communication) heralds the new era in the development of the direct democracy.

In the meantime the direct democracy becomes accessible, reliable, comfortable instrument of the political-legal regime, because through the electronic systems it is possible to swiftly, adequately and economically establish the people's will, who is the supreme source of power. It has been analyzed approaches as to whether the electronic democracy is a new form of the political-legal regime of the state or whether it is a contemporary version of the existing political-legal forms, however with the use of the newest technology. The concept of the postindustrial society as a philosophical-sociological basis for the contemporary telecommunication jurisprudence is also considered.

It has been proved that the theorists of the postindustrial society had influenced contemporary views on the social-legal phenomena and had laid the foundation of the contemporary views on democracy. In connection with the development of the information-communication technology the views regarding contemporary democracy take on new features and traits. Of special importance is the research of the "information society" theory, which preceded the concept of the electronic democracy and had become the prerequisite of the electronic democracy's services development. It is from the information society theory the author develops the genesis of the electronic democracy.

Key words: direct democracy, electronic democracy, political-legal regime, information society.

Концепт «інформаційного суспільства» передував появі концепції «прямої електронної демократії» і був її передумовою. Більш глибоке вивчення питань трансформації політико-правових уявлень сприятиме більш глибокому розумінню поняття електронної демократії, що, зрештою, дозволить обирати найбільш адекватний та ефективний інструмент конституційно-правового врегулювання сучасних правовідносин, пов'язаних із розвитком інформаційних технологій у сфері забезпечення основних прав і свобод громадян.

Питаннями електронної демократії та інформаційного суспільства займалися такі вчені: М. Порат, Т. Стоун'єр, Р. Карц, М. Кастельс, Дж. Несбі, С. Нор, А. Мінк, С. Постер, У. Дж. Мартін, Л. Карвалікс та інші.

На жаль, у сучасній вітчизняній фундаментальній юриспруденції бракує комплексних досліджень електронної демократії як політико-правової категорії та витоків, що були передумовою появи даного конституційно-правового феномена.

Мета статті – проаналізувати основні витoki політико-правових уявлень про електронну демократію. Зокрема, поставлено ціль дослідити, як трансформувалася академічна правова думка від інформаційного суспільства до електронної демократії.

У 1998 році Міжнародний телекомунікаційний союз (ITU) приймає резолюцію про проведення Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (WSIS), етапи якого проводилися у 2003 та 2005 роках у Женеві та Тунісі за схвалення такої ініціативи ІТУ Генеральною асамблеєю ООН у 2002 році [1]. За визнанням дослідників, це стало останнім сплеском популярності ідей інформаційного суспільства [2, с. 105]. Наразі суспільний інтерес становлять більш практичні речі, які можливо забезпечити за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (приміром, e-government, e-democracy), хоча сам термін продовжує використовуватись у практиці певних інституцій: у Європейському союзі термін «інформаційне суспільство» лишився тільки в назві спеціального тематичного (інформаційно-комунікаційного) порталу Єврокомісії, хоча з 1994 по 2012 роки назву «Інформаційне суспільство» мав Генеральний директорат Єврокомісії, що займався інформаційно-комунікаційною сферою ЄС. Вважається, що вперше в актах європейського права поняття «інформаційне суспільство» з'являється завдяки діяльності відомого європейського фахівця Мартіна Бангеманна, який очолив Експертну групу Європейської комісії з програм інформаційного суспільства, яка і сформулювала відомі «Рекомендації ЄС та глобальне інформаційне суспільство» 1994 року [3], що стали європейською реакцією на аналогічний документ, підготовлений урядом США у 1993 році щодо планів розвитку національної інформаційної інфраструктури (Agenda for Action). Згодом М. Бангеманном було вироблено «План дій» для європейського шляху до інформаційного суспільства та утворено ISF – Форум інформаційного суспільства.

Проте на сучасному етапі інституції та програми ЄС досить рідко застосовують цей термін, лише як альтернативу для позначення програм *e-Europe*. За визнанням україн-

ської версії Вікіпедії, 50-річна історія терміна «інформаційне суспільство» демонструє типовий життєвий цикл: «зародження – зростання застосування – спад застосування», що свідчить про невідповідність цього терміна реальним процесам у людському суспільстві.

Але це стало живильним стартом ідей е-уряду і е-демократії, що оволоділи сучасним категорійним апаратом суспільних концепцій. Поняття «електронної демократії» до певної міри є умовним, а з точки зору категорійного апарату правознавства навіть не зовсім коректним. Наразі відсутні дані про точне авторство походження такого терміна. Експертні джерела схильні вважати, що дефініцію було запозичене зі сленгу американських Інтернет-форумів десь у середні 90-х років ХХ ст.

Фундамент, на якому ґрунтується сучасне бачення е-демократії, значною мірою базується на наріжному камені, який заклав представник «франкфуртської школи», найвидатніший сучасний німецький філософ Юрген Хабермас (J. Habermas), доробок якого, як ми вважаємо, потрібно окремо виділити і важко переоцінити для сучасної демократії, і особу якого за масштабом доробків подекуди порівнюють з Імануїлом Кантом та Карлом Марксом [4]. Будучи фундатором унікальної теорії комунікативної дії, Ю. Хабермас присвятив себе розробленню власної концепції деліберативної демократії, що передбачає широку політичну комунікацію, дискурс і консенсус, розробив «дискусійну теорію права». Дослідник відмовляється від ідеї права як міри свободи, формальної рівності, формальної справедливості, природних прав людини і замінює її ідеєю справедливості дискурсу [5]. Демократія і право у Хабермаса нерозривно пов'язані: демократія виступає конституюючою основою права, яке саме у свою чергу є продуктом справедливого дискурсу. При цьому права людини за Хабермасом – це продукт участі людини у процесі соціальної і політичної комунікації, а не передумова такої участі, як у традиційному праворозумінні.

Ю. Хабермас наполягав, що суть демократії полягає у широкій політичній участі громадян (партисипативна демократія). Зрозуміло, що широкомасштабне залучення громадян уможлиблюється тільки завдяки спеціальним технологіям, що опосередковують комунікацію між громадянином та владою та поміж самими громадянами, а тому значну увагу Ю. Хабермас приділяє новітнім електронним технологіям, вважаючи, що кіберпростір є новою суспільною сферою, що є простором вільних суджень з актуальних громадських проблем, сферою, в якій кожен громадянин може не тільки висловитись, але й бути почутим [6]. Демократія, на його думку, можлива лише там, де громадяни добре інформовані, а виборці роблять саме поінформований вибір. Вчений вважає, що в асоціації вільних та рівних усі повинні мати рівні можливості вважати себе авторами тих законів, пов'язаність з якими дозволяє кожному окремо відчувати себе як їх адресат [7, с. 194].

Саме відштовхуючись від ідей комунікативної теорії Ю. Хабермаса, академічна спільнота почала активно розвивати напрямки досліджень, спрямованих на вивчення впливу нових комунікативних технологій та процесів на формування демократичних цінностей і принципів. Доробок Юргена Хабермаса істотно вплинув на подолання спрощеного трактування комунікації як акту одиничного спрямованого інформаційного впливу і дозволив розглядати комунікацію як систему соціальної взаємодії, взаємний обмін між різними суб'єктами, актуалізував наукові пошуки найбільш оптимального технологічного забезпечення участі широких народних мас в управлінні державою.

Історія застосування ІКТ у правовідносинах сягає 70-х років ХХ ст., починаючи з появи кабельного телебачення з інтерактивними можливостями, тобто з каналами зворотного зв'язку з користувачем. Таким чином, з'явилась можливість дистанційного, мережевого взаємозв'язку між користувачем мережі (на той час кабельної) та розповсюджувачем інформації.

Поява технічного вирішення проблеми взаємозв'язку та необхідних технічних засобів об'єктивації волевиявлення користувача мережею зумовила появу цілої низки досліджень, які із захопленням окреслювали майбутні перспективи використання ІКТ у політико-правовій сфері, як наприклад, доволі відома книга Айтла де Сола Пула, (Ithiel de Sola Pool) «Технології свободи: свобода слова у вік електроніки», яка була удостоєна в 1984 році престижної премії Американської асоціації політичних наук. У ній автор стверджує про перспективу конвергенції електронних технологічних засобів у сферу демократії і окреслює майбутню «tech liberty» (технологічну свободу). Дослідник стверджував, що саме завдяки електронній комунікації буде зруйновано монополію друкованих засобів масової інформації, які часто належать можновладцям, а електронні ресурси нададуть можливість висловлюватися будь-кому з різноманітних питань. Айтл де Сола Пул заспокоював щодо впливів електроніки на свободу висловлювань тим аргументом, що навіть за умови друкованих засобів масової інформації залишається величезний простір для свободи, а тим паче в умовах електронної передачі інформації межі свободи будуть ще більш розширеними; вказував на легкість доступу, низьку собівартість електронних засобів комунікації. Навпаки, бюрократичні процедури, монополізація ЗМІ та інтелектуального життя викликали у дослідника більше занепокоєння стосовно долі інститутів демократії, подолання чого він убачав саме в електронних технологіях [8, с. 229].

Ще одним прибічником найширшого використання електронних технологій у площині забезпечення демократії був у той же період Ленгдон Уіннер (Langdon Winner), який у своїй роботі 1977 року «Автономна технологія. Техніка поза контролем як тема політичної думки» проникливо застеріг, що техніка вже стала вагомим чинником впливу на політику, і що такий фактор вже є реальністю, а електронні технології критично важливі для соціального життя [9, с. 19]. Хоча при цьому Л. Уіннер вважається одним із самих послідовних критиків гіпертрофованого впливу технологій на суспільні відносини, вважаючи, що «технологія сама по собі ніколи не робить кращими чи гіршими людей, які її використовують».

Досить резонансним у свій час стало есе професора архітектури Майкла Бенедикта для збірки «Кіберпростір: перші кроки», в якому дослідник порівняв зацікавленість людей можливостями кіберпростору із підсвідомими потягами до образу Святого Граду і сподобив його до Нового Єрусалиму та нездійснених мрій [10].

Поняття кібердемократії набуло значного поширення в академічних колах, довгий час вживалося і до цієї пори вживається як синонім електронної демократії. Прихильники концепції кібердемократії вважали, що демократія в сучасному суспільстві зіштовхується із завданням інтеграції маси громадян за допомогою нових методів, що власне і призводить до утворення «кібердемократії», в межах якої люди зможуть приймати безпосередню участь у політичному процесі. Кібердемократія діє, на їхню думку, на основі невтручання в асоціативні та плюралістичні прояви у межах політичної системи [11]. У підвалинах кібердемократії закладено принципи інтерактивності, різноспрямованості та саморегулювання. Остання ґрунтується на постулаті самоврядування та максимально можливому самовизначенні, тобто праві виступати довільно у своїй приватній сфері через принцип субсидіарності [12]. На наш погляд, ідея кібердемократії не є етапом у формуванні концепції е-демократії, оскільки ці два поняття виникли фактично одночасно, і її слід вважати однією з варіацій форми е-демократії, тобто синонімами.

Іншим тотожним поняттям е-демократії та кібердемократії стала «цифрова» (або діджитальна – *digital*) демократія. Таким поняттям оперує, наприклад, голландський дослідник Ян ван Дейк і низка інших авторів [13]. Дослідник відмічає, що в разі доміну-

вання цифрових технологій демократія робить більш відкритим та доступним широкому загалу процес обміну інформацією, підтримує формування спільнот та артикуляцію групових інтересів, а також забезпечує більшу залученість громадянина в політичний процес. На думку Яна ван Дейка, цифрова форма призводить до ренесансу форм прямої демократії і проводить аналогію з давньогрецькою Агорою [14].

Суміжним також є поняття «відеодемократії», введене в обіг Р. Холендлером у його однойменній книзі 1985 року, де він стверджує, що новітня електронна відеотехніка, що створює масову культуру, може відродити істинні принципи демократизації суспільства, надаючи всім громадянам можливість співучасті в ній за посередництвом кабельного телебачення та комп'ютерних відеосистем [15].

Фундатор Медіа Лабораторії Масачусетського технологічного інституту (MIT's Media Laboratory) – Ніколас Негропonte (Nicholas Negroponte), який вважається одним із першопрохідців Інтернету, автор бестселеру «Цифрове буття» (Being Digital), у 1997 році передрік руйнування національних кордонів завдяки Інтернету: «у той час, як політики борються з вантажем історії, в цифровому середовищі виникає нове покоління, вільне від багатьох старих упереджень. Цифрові технології можуть стати природною силою, що гармонізує світ». На його думку, держава буде ставати все більш вузькою і широкою: «вона буде ставати все більш маленькою, щоби бути більш локальною, <...> закони мають ставати все більш всезагальними. Кібернетичний закон має стати всеосяжним законом» [16, с. 202]. Ніколас Негропonte у 1995 році сформулював концепцію «електронної економіки», і його авторство цього поняття достовірно підтверджується. Гіпотетично, можливо, що саме це поняття стало матрицею для лінгвістичного калькування поняття «електронна демократія» в результаті поєднання понять «електронна економіка» і «теледемократія» користувачами мережі.

Керівник Анненберзької школи комунікативістики при Пенсільванському університеті Джордж Гербнер у своїй роботі «Масові засоби та теорія зв'язку людей», досліджуючи такий невід'ємний елемент демократії, як громадська думка, оперував поняттям інформаційної демократії, зазначивши при цьому: «Народне самоуправління можливе лише в тому випадку, якщо люди, виступаючи як громадяни, колективно створять альтернативну політику <...>, і приватні системи «пізнання та поглядів» будуть трансформовані в суспільні системи» [17, с. 38].

І в цьому огляді наукових підходів, що стали передумовою формування концепції е-демократії, ми не можемо не згадати найбільш ушлявленого і найвідомішого американського футуролога Елвіна Тоффлера, який у своїй роботі 1980-го «Третя хвиля» передрікав, що держава-нація, яка була основою індустріального суспільства, перебуває у стадії руйнування, і на зміну їй відбувається передання влади зверху вниз, на користь регіонів, на користь транснаціональних об'єднань. На думку Е. Тоффлера, після хвилі аграрного та індустріального суспільства настала третя хвиля – постіндустріальне інформаційне суспільство, в якому має домінувати напівпряма демократія (*semi-direct*) як гібрид поміж представницькою та прямою, кожна з яких має як недоліки, так і переваги. Напівпряма демократія, на його думку, буде досягнута шляхом залучення широких мас населення до прийняття рішень, що стане можливим шляхом зміни інформаційних потоків, тобто перенесення відповідальності за прийняття рішень (розподіл прийняття рішень) на низовий рівень мас населення. Політичні еліти будуть розширені за рахунок включення в неї все нових груп населення [18]. Комп'ютерна озброєність, вважає футуролог, створить умови для прямого інформаційного контакту людей, що, на його думку, зменшить централізований контроль з боку держави, і тим самим зменшиться загроза особистим свободам, що відкриває дорогу плюралізму.

Елвін Тоффлер одним із перших учених у ХХ ст. висунув ідею появи нових форм демократії у зв'язку з розвитком комунікативних технологій. У своїй роботі 1970-го року «*Футурошок*» Тоффлер Е. запропонував нову форму демократії називати «*антисипаторною*» (*anticipatory democracy* – буквально: *завчасно попереджувальна демократія*) [19]. О. Тоффлер вкладав у це поняття поєднання громадянської участі з майбутньою свідомістю, вважав, що вона виходить за межі традиційних уявлень про партисипаторну демократію, зводив її сутність до того, що владні інституції, приймаючи ті чи інші рішення, мають урахувувати думку громадян відносно тих наслідків, що мають настати і вдаються громадянам найбільш вірогідними. Дослідник передбачав, що громадяни будуть утворювати ініціативні групи і доводити свої міркування до влади, яка має враховувати рекомендації громадян. Е. Тоффлер вважав таку демократію «напівпрямою» (*semi-direct*), оскільки в цих відносинах все ж таки присутні представницькі інституції влади. При цьому в технологічному плані Е. Тоффлер був прихильником концепції «теледемократії».

Інший американський дослідник Ф. Кристофер Артертон (F. Christopher Arterton) опублікував у 1987 році книгу «Теледемократія. Чи здатні технології захистити демократію» [20], в якій провів дослідження прямої демократії, опосередкованої телекомунікаціями, і підкреслював про можливість мобілізації значної кількості громадян через електронні засоби, що здатні гарантувати плюралізм у політиці, а також важливість участі, а не поведінки. Ідеї теледемократії в такій її назві були підтримані вченими Тедом Беккером та Крістою Деріл Слетон, які у своїй роботі 2000 року «*Майбутнє теледемократії*» вважали, що електронні технології здатні повернути громадськість до істинної демократії [21]. Вагомий внесок у розробку концепту «теледемократії» вніс і фундатор комунікативістського напрямку соціології, американський професор Амітай Етціоні (Amitai Etzioni), який, дещо змістивши акценти, вважав, що теледемократія здатна бути способом досягнення суспільного блага не стільки завдяки телевізійним технологіям, скільки завдяки комунікативним аспектам [22]. За деякими джерелами, вважається, що саме А. Етціоні і є автором поняття «теледемократія». Він стверджував, що основа майбутнього демократичного суспільства має бути не в руках професійних політиків, а в руках громад.

Проте в середині 80-х років стало зрозуміло, що кабельні телемережі є технічно тупиковим шляхом розвитку ІКТ у політичній сфері і технологічно не здатні виконати очікувані від них запити. А тому захоплення ідеями теледемократії почало спадати. Один із найавторитетніших теоретиків демократії сучасності, який, до речі, ввів у науковий обіг таку ознаку демократії, як плюралізм, Роберт Даль, у цьому зв'язку закликав очікувати нового покоління «тедемократичних» технологій [23]. І нові технології не забарилися, вже за 10 років став бурхливо розвиватися Інтернет. Таким чином, у результаті фіаско теледемократії сама ідея не була дискредитована, було змінено лише носій, технологія, а модель суспільних відносин залишилась тотожна, але стала втілюватись на новій технологічній базі.

У нас є всі підстави вважати, що концепт «теледемократії» був передумовою появи е-демократії, а поява дефініції «електронна демократія» є, можливо, парафразом поняття «теледемократія», яке з'явилося на 10–15 років раніше. Такої ж позиції притримується і Лоуренс Гроссман (Lawrence K. Grossman), який вважає, що теледемократія заклала основи майбутньої «електронної демократії» [24, с. 92]. Хоча існує і розширене тлумачення теледемократії, як «віддаленої» демократії (*tele* – лат. *віддалений*). У цьому зв'язку і електронна демократія також є теледемократією в широкому розумінні, хоча б в силу того, що ІКТ, за великим рахунком, є саме телекомунікаційними технологіями. Роберт Даль відзначив роль телекомунікаційних систем

у розвитку демократії: «за допомогою телекомунікації фактично кожний громадянин може отримати легкодоступну інформацію про публічні проблеми у формах (друковані твори, матеріали дебатів, художні інсценування, мультиплікація) та на рівні (від експертного до найпростішого), що підходить кожній конкретній людині <...> Системи телекомунікації дозволяють кожному задавати питання з приводу отриманої інформації про важливі публічні питання <...> дозволяють громадянам брати участь у дискусіях з експертами, з особами, які приймають політичні рішення, зі своїми співгромадянами <...> Громадяни не здатні подолати межі своєї політичної свідомості шляхом простої участі в дискусіях один з одним. Водночас як технологія дозволяє їм слідкувати за дискусією та голосувати з питань, що обговорюються» [25].

Проведене дослідження дозволяє більш глибоко розуміти правову природу категорії «електронна демократія» та генези її становлення, що у свою чергу сприяє концептуалізації наукових моделей конституційно-правового регулювання сучасних правовідносин, які трансформуються під впливом науково-технічного прогресу і потребують відповідної модернізації методів юридичного впливу на поведінку суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (Женева 2003 – Туніс 2005). Підсумкові документи / Видання Міністерства транспорту та зв'язку України – Державний департамент з питань зв'язку та інформатизації. Київ, 2006
2. Гребенников В. История и перспективы информационного общества. LAP Lambert Academic Publishing, 2014. 105 с.
3. Recommendations to the European Council: Europe and the Global Information Society / M. Bangemann at al. Korfu, 1994. 24–25 June.
4. Georg Diez Habermas. The Last European: A Philosopher's Mission to Save the EU. *Der Spiegel*. 25.11.2011.
5. Лапаева В.В. Политико-правовая концепция Ю. Хабермаса (с позиций либертарного правопонимания). URL: http://www.igpran.ru/public/publiconsite/Lapaeva.Polit_prav_konc_Xabermasa.pdf
6. Habermas J. The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society (Thomas Burger, Trans.). Cambridge, MA : MIT Press, 1989; Habermas J. The Emergence of the Public Sphere. In: *The Polity Reader in Cultural Theory*. L.: Polity, 1994.
7. Денежкин А. «Фактичность и значимость» Ю. Хабермаса: новые исследования по теории права и демократического правового государства. *Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность*. С. 194.
8. Technologies of Freedom. By Ithiel de Sola Pool. Cambridge : Mass. Harvard University Press, 1983. P. 229.
9. Winner L. Autonomous Technology. Technics-Out-of-Control as a Theme in Political Thought. Cambridge : MIT Press, 1977. P. 19.
10. Michael Benedikt. «Introduction», *Cyberspace: First Steps*. Cambridge : Mass. MIT, 1992.
11. Buckingham, S. Structuring Discourse for Collective Interpretation, Conference on Collective Cognition and Memory Practices. Paris, 2000. URL: http://www.limsi.fr/WkG/PCD2000/textes/fichiers/Shum_Selvin.pdf; Див. також : Корбат Ф.Е. Кибер-демократия как развитие информационной политики. *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки*. 2013. № 4 (28). С. 17–29.
12. Гомцял С. Динамика развития принципа субсидиарности в Европейском союзе. *Вестник международных организаций*. 2007. № 6 (14).
13. Dijk J., Hackler K. Digital democracy: issues of theory and practice. SAGE, 2000. 228 p

14. Van Dijk J. Digital Democracy: Vision and Reality. University of Twente, 2013. URL: http://www.utwente.nl/gw/vandijk/research/itv/itv_plaatje/Digital%20Democracy-20Vision%20and%20Reality.pdf
15. Hollander R. Video democracy: the vote-from-home revolution. Lomond Publications, 1985. 161 p.
16. Negroponte N. Being Digital. (1995) Knopf. Paperback edition, Vintage Books, 199; Див.: Томас Бэсс, інтерв'ю з Ніколасом Негропонте, «Being Nicholas». *Wired*. Ноябрь 1995. P. 202.
17. Gerbner G. Mass Media and human communication theory. *Sociology of Mass Media Communicators*; ed. by D. McQuail. P. 38.
18. Тоффлер Элвин. Третья волна ; перевод на русский язык : А. Мирер и др. Москва, 2004 / Центр гуманитарных технологий. 27.01.2011. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/4821>
19. Toffler A. Future Shock. New York, 1970.
20. Arterton F.C. Teledemocracy: Can technology protect democracy? Newbury Park, CA : Sage, 1987.
21. Becker T., Slaton C. The future of teledemocracy. Greenwood Publishing Group, 2000. 230 p
22. Etzioni A. The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda. New York, 1993.
23. Dahl R.A. Democracy and its Critics. New Haven, London : Yale University Press, 1989.
24. Grossman L.K. The Electronic Republic. Reshaping Democracy in the Information Age. New York : Viking, 1995. P. 92.
25. Даль Р. Демократия и ее критики ; пер. с англ. под ред. М.В. Ильина. Москва : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000.

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-9.09>

ФУНКЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ВИДАТКІВ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Скріпкін Сергій Васильович,
аспірант
(Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя, Україна)

У статті досліджено механізм здійснення функцій публічних видатків у галузі охорони здоров'я, виявлено фактори, що впливають на здійснення вищезазначених функцій, виявлено сутність та ознаки функцій публічних видатків у галузі охорони здоров'я, дано визначення поняттю «функції публічних видатків у галузі охорони здоров'я».

Ефективність реалізації функцій публічних видатків у галузі охорони здоров'я має виключне значення та безпосередньо впливає на ступінь реалізації одного з основоположних прав людини – права на охорону здоров'я, що набуває особливої актуальності в період сучасної трансформації охорони здоров'я.

Функціями публічних видатків у галузі охорони здоров'я є основні напрями впливу даних видатків на правовідносини у сфері охорони здоров'я у вигляді позитивних соціально значущих результатів, що фінансово забезпечують функції держави в даній сфері.